

Ármay Szabó Ádám

A szeplőtelen fogantatás dogmájának bibliai kritikája

Ármay Szabó Ádám a Baptista Teológiai Akadémián végzett 2007-ben alap szakon, majd 2015-ben mester szakon. Szintén 2015-ben a Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskolán (Budapesti Metropolitan Egyetem) szerzett grafikus diplomát. Jelenleg valláskutatással foglalkozik.

Bevezetés

A szeplőtelen fogantatás egy katolikus hittétel, amit 1854. december 8-án IX. Piusz pápa (1848–1878) a harmadik Mária-dogmaként hirdetett ki. A négy Mária-dogma a következő: Mária Istenanya (431; efezusi zsinat), örökké szűz (649; lateráni zsinat), szeplőtelenül fogantatott (1854; Ineffabilis Deus bulla), és mennybe vétetett (1950; Munificentissimus Deus apostoli rendelkezés). Azonnal az elején le kell szögeznünk, hogy a mariológia (a Máriával foglalkozó tanok összessége) alulról építkező dogmarendszer¹ – például a krisztológiával ellentétben, ami felülről építkezik – így sohasem láthatjuk a végét. A mariológia² közismerten a dogmatika leginkább külső tényezőktől függő fejezete, így a kialakulásában és a formálódásában is sokat köszönhet a lelkeségi irodalomnak, a művészeteknek, a népi kegyességnek, az apokrif irodalomnak és a magánkinyilatkoztatásoknak (amelyek leginkább Mária-jelenések). Mivel a Biblia tanúságtétele nem bizonyult elegendőnek a Mária-dogmák és a Máriával kapcsolatos egyházi tanítások alátámasztásához³, ezért váltak szükségessé a fent említett területekről érkező különböző megerősítések.

Alapvető protestáns hozzáállásom, hogy a Bibliából megismerhető logika alapján bizonyítsam a mariológia tarthatatlanságát dogmatikai szempontból. Szerintem ugyanis kizárólag a krisztológián belül van helye a Máriáról szóló diskurzusnak a teológiában, és a Mária-dogmákat is csak a krisztológia szemüvegén keresztül láthatjuk helyesen. Mária által lett Isten Fia egy közülünk (Jn 1,1–18), lett test és vér, hogy megválthasson minket. Ugyanakkor szem előtt kell tartanunk, hogy ez a szentháromságos Isten érdeme⁴, és nem Máriáé. Így nem Máriának tartozunk hálát adni imában, és nem hozzá kell segítségért folyamodnunk szükségünkben, mert egyedül Krisztus, akinek köszönhetjük üdvösségünket, és egyedül a szentháromságos Isten, aki valóban be tudja tölteni szükségünket.

Giotto di Bondone: Jézus születése (1304–1306)

Itt fontosnak tartom kiemelni, hogy elég sok művészeti alkotáson, ahol ez a jelenet szerepel, az angyalok a jászol körül repkednek. Ez félreérthetővé válik könnyen azok számára, akik nincsenek tisztában a korabeli ábrázolási technikákkal (amiben a történet szereplői egy időben jelennek meg, mint egy mozifilm plakátján), és azt hihetik, hogy Jézus születésekor angyalok töltötték be az istállót, holott ezt sehol nem mondja a Biblia (Lk 2,12, 15–16). Az ilyen típusú félreértés válik később tévmités alapjává, mert nem az a kérdés, hogy méltó-e a pillanat az angyalok jelenlétére, hanem hogy mit mond erről nekünk Isten a róla szóló történetben.

Mária a Bibliában

Először vizsgáljuk meg, hogy mit mond a Szentírás Jézus anyjáról. Amit rögtön látunk, hogy egyetlen újszövetségi levél sem említi név szerint, amelyek ugyebár útmutatásként íródtak a gyülekezeti rend és az istentiszteleti gyakorlatokat illetően. Ezenkívül fontos az elején kiemelni, hogy Mária

nem jelenik meg a Bibliában önmagában, csak a Megváltóval kapcsolatosan.⁵

Mária az Ószövetség próféciaiban úgy szerepel, mint az Újszövetségben: a megváltó anyja (1Móz 3,15), aki szüzen fogan („*asszony magva*”), majd fiút szül (Ézs 7,14, Mt 1,23, Lk 1,31). Ha elfogadjuk Mária családfajaként a Lk 3,23–38-at, akkor az abban különbözik Józsefétől (Mt 1,2–16), hogy a kényes részt elkerülve (Jekonjás⁶ Mt 1,11–12) kapcsolódik Dávidhoz – akinek trónja örökké megmarad (2Sám 7,12–16), és Ábrahámhoz – akinek utódjául ígértetett a Messiás (1Móz 22,15–18, Gal 3,16).⁷

Ezenkívül értesülünk arról, hogy Mária engedelmes (Lk 1,38), olyannyira, hogy saját jó hírét és életét is hajlandó kockáztatni. Ezért nevezik később paráznának pletykálkodva a rosszakarói (Jn 8,41). József nem akarja Mária halálát (Mt 1,18–19) és elbocsátaná titokban, de az angyali kontaktus után (Mt 1,20–25) feleségül veszi. Majd Mária megszüli gyermekét (Lk 2,7) és bebizonyosodik számára (Lk 2,19), hogy az tényleg Isten Fia, az angyali seregek által küldött pásztorok viselkedése és üzenete (Lk 2,8–20), és a keleti mágusok különleges látogatása (Mt 2,11) következtében. Később ezt erősítette Máriában Simeon próféciaja (Lk 2,27–33) és Anna bizonyágtétele (Lk 2,38) is, ahogy annak idején Erzsébet⁸ felkiáltása (Lk 1,41–45) és jóval később a kamasz Jézus saját szavai (Lk 2,49–51) is. Jelentős momentum, hogy Józsefnek jelennek meg később az angyalok, és nem Máriának (Mt 1,20–23, 2,13, 19–20). Egészen pontosan háromszor annyi angyali jelenést él át József, mint Mária⁹, ami érthető is, hiszen Isten a férfin keresztül vezeti a családot (Ef 5,22–24), amint Zakariásnál is láttuk (Lk 1,11–22), nem beszélve az Ószövetségről, ahol aránytalanul többször szól Isten természetfeletti módon férfihoz, mint nőhöz.

Ami még említésre méltó, hogy Jézus előszeretettel használja magára az „*Emberfia*” kifejezést (Mt 13,36–43), de egyszer sem nevezte magát „*Mária Fiának*”. A Jézus név is Istentől ered (Mt 1,21, Lk 1,31), se nem Máriától, se nem Józseftől. Azt is tudjuk, hogy Máriának születnek még később gyermekei (Mt 13,55–56, Mk 6,3), akik kezdetben nem hisznek Jézusban (Jn 7,5), viszont utóbb részben követték őt (ApCsel 1,14, Gal 1,19, 1Kor 9,5). Jézus hozzáállása földi anyjához, apjához és testvéreihez kezdettől fogva kijózanító (Mk 3,31–35, Lk 2,48–49, Jn 2,1–4), már-már természetfeletti módon mentes minden szentimentalizmustól. Különösen sokat mond Mária megfoglyatkozott emberi hitéről Jézus egy kis közjáték után (Mk 3,20–21. 31–35).

Nyugtalanító kérdések is felmerülnek itt Máriával kapcsolatban. Előfordulhat, hogy Mária nem cselekszi Isten akaratát (Mk 3,33–35)? Előfordulhat, hogy Mária az aggódásának engedve akadályozni próbálja Jézust a küldetésében (Mk 3,20–21, 31–32), aki ennek ellenáll (Mk 3,33–35)? Katolikus fülek számára ezek megbotránkoztató mondatok lehetnek, de mégis benne vannak a Szentírásban, és nemcsak feltevések, hanem kijelentések. Ezenfelül Lukács evangéliumában is találkozunk hasonló esettel (Lk 10,38–42), és Jézus ott is ugyanazt a mennyei alapelvet hangsúlyozza, őt hallgatni az Isten akaratát (Lk 11,27–28), és nem a fizikai dolgok felől való aggódás (Mt 6,31–34). Ebből is láthatjuk, hogy Jézus földi anyja sem volt mindig lelki-szellemi magasságokban a Biblia tanúsága szerint, hanem bizony testi megnyilvánulásai is

Bartolome Esteban Murillo: Szeplőtelen fogantatás (1660)

voltak, amiket ugyanúgy az anyai aggodás hívott elő, mint bármelyik más anyánál, és amelyeket Jézus nem a hívők, hanem a pogányok cselekedeteiként aposztrofált (Lk 12,30–31).

Végezetül, Jézus halálakor János is Mária fia lesz (Jn 19,25–27), ami nem Mária kiválóságáról, hanem sokkal inkább János, a szeretett tanítvány kiemeléséről szól. Mária tanítványa voltának bibliai megerősítését ezután látjuk csak (ApCsel 1,13–14), és nem a kánai menyegzőn (Jn 2,1–5), ahol még ő próbált diktálni Isten Fiának. „*A Szentírás semmit sem közöl Mária további életéről. ...arról nincs tudomásunk, hogy neki is megjelent volna Jézus feltámadása után.*”¹⁰

Mária szeplőtelen fogantatásának dogmája

Mária szeplőtelen fogantatásának (immaculata)¹¹ dogmája: eredendő bűn nélkül jött a világra, és (így) egész életében nem volt benne semmiféle bűn.¹² A tan szerint ebből adódik személyes szentsége és az is, hogy nem élt egyáltalán szexuális életet. Dogmatikai alátámasztása pedig a következő: „*Ha a megszentelő kegyelmet az Istennel való személyes kapcsolatra való alkalmasságnak is tekintjük, akkor az istenanyasággal együtt járó kegyelmi teljességből nem nehéz kikövetkeztetni, ha nem is logikai, de morális szükségszerűséggel, a szeplőtelen fogantatás dogmáját... A régiek csak arra hivatkoztak, hogy a kegyelemmel teljes (kekharitómené) szó úgy szerepel az angyali üdvözlésben, mintha megszólítás, személynév lenne, azért kezdettől meg kellett lennie Máriában;*

és lelkének tisztasága nem lehetne teljesnek mondható, ha akár csak egy pillanatra is beárnyékolta volna azt az áteredő bűn. A mai hittudósok a kegyelmi teljességet predestináltsággal kapcsolják össze: arra volt predestinálva, hogy az Ige megtestesülésében, és ezen keresztül az áteredő bünt eltörlő megváltásban a legszemélyesebb odaadással közreműködjék. Ennek a közreműködésre való felkészültségnek meg kellett kezdődnie élete első pillanatában. Kezdetől fogva mentesnek kellett lennie az Istentől való elfordultágtól és annak következményeitől, attól a megkötöttségtől, amely természetünket Isten akarataival szembeállítani kívánja. Ahogy a Megváltónak, úgy annak is, aki testének és lelkének teljes átadásával szolgálta a megváltást, már eleve »újjászületett«-nek, »új ember«-nek, »új teremtmény«-nek kellett lennie...²³ – ami azt jelenti, hogy Mária bűnbánat és hit nélkül már előre megváltatott fogantatása pillanatában,¹⁴ még azt a csecsemőt is megelőzve, akit gyorsan leöntenek a templomban vízzel a szülők és a keresztszülők fogadalmát követően.

„...Isten egy meghatározott történelmi pillanatban kezdeményezi az emberiség megváltását a bűn következményeinek rabságából. Tisztán kegyelemből (sola gratia) új emberi nemet teremt, amely nyitott az ő akarataira, és képes az üdvösség szolgálatába állni.”²⁵ – ezzel azt sugallja a szerző, hogy Mária előtt nem volt olyan ember, aki Isten akaratainak engedelmeskedni tudott volna, illetve Mária mindezeket felülmúlva tökéletesen (hiba nélkül) engedelmeskedett. És mivel tökéletes engedelmeskedésről azóta sem hallottunk (Jézus Krisztust kivéve), így a következtetés kézenfekvő: Mária valahol Isten és ember között helyezkedik el félúton. A valóságban viszont azt látjuk, hogy az új teremtés első zsengejeként a Biblia Jézus Krisztust nevezi meg (1Kor 15,3. 20, Kol 1,18), és nem Máriát!

Amint láttuk, a dogmatikai alátámasztásnál Mária bűntelenségét az angyali üdvözlételeből (Lk 1,28) következtették ki, amit aztán tovább is fejlesztettek: „Mária kegyelmi teljességét régen így fogalmazták: több kegyelmet kapott, mint az angyalok és szentek együttvéve... Minden további kegyelem ennek a kegyelemnek, ennek a szeretetnek időben való kibontakoztatása. A Szent Szűz kegyelmi teljessége végső soron arra való, hogy az egyes emberek és az emberiség minél több kegyelemhez juthasson. - Ennek a ténynek szemmel tartásával állíthatjuk csak, nagy valószínűséggel, hogy teljesebb kegyelemmel rendelkezik Mária, mint a többi ember együttvéve.¹⁶” Ezzel ellentétben az igazság valójában az, hogy az angyal itt megnyugtatni akarja Máriát (Lk 1,30), hiszen extra adag kegyelem nélkül az egyik legnagyobb bűnnek tartott állapotba (házasságtörés) kerülő Mária védtelensége Jézus születésének és felnövekedésének is kerékkötője lehetett volna. Mária nem azért tudta gond nélkül megszülni és normális családi körülmények között felnevelni Jézust (és a többi gyermekét), mert olyan „nagy szent” volt, hanem azért, mert Isten csodálatosan megvédélmezte.¹⁷ Ezért kezdte így az angyal: „Ne félj a feladattól (melyről minden zsidó lány ábrándozik, de ugyanakkor hatalmas felelősség is), mert megvan rá a kegyelem!” Az angyal kijelentésével egy időben (abban a pillanatban) jött létre ez a valóság, mert onnantól volt Máriának szükösége a nagyobb kegyelemre. Ezért is botorság Mária fogantatásával vagy gyermekkorával hosszasan foglalkozni - ami egyébként teljesen érthető a fellépő (emberi) igények miatt,¹⁸ mint a si-

Robert Campin: Az angyali üdvözlés (1430)

keres Superman mozifilmek után elindítani az *Ifjú Superman* tv-sorozatot.

Továbbá a Józseffel való eljegyzése után nevezi csak az Ige kegyelembe fogadottnak Máriát (Mt 1,18, Lk 1,28–30)! Vagyis a kegyelem előbb volt Máriánál, mint ahogy sok ószövetségi történet is bizonyítja Isten kegyelmes voltát. A „kegyelemmel teljes”²⁹ megnevezés egyébként már Luther Márton (1483–1546) is zavarta, mert szembeállította Krisztussal mindazokat, akik az igazságos bírói ítéletől fenyegetve érezték magukat, és így ahelyett, hogy Krisztus váltságművéhez menekültek volna, Mária anyai tulajdonságaira apelláltak. Philipp Melancton (1497–1560) Apológiájában (21,28) így fogalmaz: „Egészen nyilvánvaló, hogy az ilyen hamis tanítás által Mária Krisztus helyére került; őt szólították meg, az ő jóságára hagyatkoztak, általa akarták Krisztust engesztelni, mintha csak ő (Krisztus) nem kiengesztelő lenne, hanem egyedül szörnyű és bosszúálló bíró.”

Mindeközben Máriát még csak nem is nevezi Isten Szava „igaznak”, míg másokat igen, például: Ábel (Mt 23,35), Noé (1Móz 6,9), Ábrám (1Móz 15,6), Lót (2Pét 2,7), Zakariás (Lk 1,5–6), Erzsébet (Lk 1,5–6), József (Mt 1,19), Simeon (Lk 2,25), Keresztelő János (Mk 6,20), Jézus (Ézs 53,11), Arimátiai József (Lk 23,50), Kornéliusz (ApCsel 10,22), Timóteus (1Tim 1,2), Titusz (Tit 1,4). Ráadásul Jézus mondja azt, hogy asszonytól születettek közül nincs nagyobb Jánosnál (Mt 11,11, Lk 7,28)! Ez nem kevesebbet jelent mint azt, hogy Mária ugyanúgy válik igazgá, mint bárki más (Róm 3,28), és ugyanúgy lesz nagyobb is Jánosnál, mint bárki más (Lk 7,28). Az angyali üdvözlés (kekharitómené) helyes fordítása is ezt tükrözi, ami szerint nem „kegyelemmel teljes” Mária, hanem „kegyelembe fogadott”. A Lk 1,28-at, pedig a Lk 1,30 követi, ami figyelmeztet arra, hogy Mária „kegyelmet talált Istennél” – tehát nem lehet kegyelemmel teljes, mert akkor minek kellene neki még

kegyelmet találni?! Egy bűnös ember szorul csak kegyelemre, egy büntelen nem. Tehát Mária nem lehetett büntelen, azaz nem lehetett kegyelemmel teljes!

Az egyháztörténelem során a dogmafejlődésnél voltak keleti-nyugati divergenciák Mária büntelenségi fokait illetően. „Főleg keletiek tulajdonítottak Máriának asszonyi gyarlóságokat (Lk 2,48: nem volt képes megérteni Fia szándékát; Jn 2,1-12 a kánai csodánál nőies hiúság és uralomvágy mutatkozik; Mk 12,46: tapintatlanul viselkedik Jézussal szemben; Jn 19,25: azért bízta volna őt Jézus Jánosra, mert szívét nem a részvétnek, hanem a kételkedésnek töre járta volna át stb.)... Nyugaton kevésbé találkozunk ilyen megnyilatkozásokkal, és a kérdés felmerülésekor itt hamarosan győzedelmeskedett Ágoston álláspontja:²⁰ aki »causa nostrae salutis« (Irenaeus), attól távol állott a bűn. Ha ő a sátán legyőzője, akkor büntelennek kellett lennie,²¹ hiszen minden bűn a sátán diadalát jelenti. A kegyelem teljessége éppúgy kizárja a bűnt, mint a ragyogó napfény a legkisebb sötétséget.²²

Tehát Mária a nyugati elképzelés alapján nemcsak az eredendő bűntől, hanem a személyes bűnöktől is mentes,²³ sőt mindenféle bűnös hajlamtól és kísértéstől²⁴ is messze áll: „Ujjongj ősatyánk, Ádám, az Istenanya Mária miatt, mivel asszony által szedett rá a kígyó, és most asszony által taposod el a kígyót. A szeplőtelenül fogantatott Máriának örök jelképe a Teremtés könyvében, a bűnbeesés után a Mindenhatótól megígért asszony, aki széttiporja az emberre törő sátánt,²⁵ a boldogságunkat megirigylő kígyót (Ter 3,15), és benne testesül meg az Apokalipszis napbaöltözött csodálatos asszonya is. A kettő egybekomponálva, imában, meditációban, költészetben, művészetben megjeleníti Istennek a sátán fölött győzedelmes anyját... Fogantatásától élő szentsége adja az erőt, amely eltapossa a sátánt. Mint a szeplőtelen fogantatás ikonográfiája, a napbaöltözött asszony témája a 15. századtól erősödik meg, és fokozatosan válik Mária egyik legáltalánosabb jelképévé.²⁶

Ezzel szemben, ha a Mózes első könyvéből idézett igeverset az eredeti szövegben megvizsgáljuk, akkor kiderül, hogy: „...nyelvtanilag a fejtípró (hímnemű) »Ó«-je az asszony »ivadékára« vonatkozik... A vulgátában a 15c-ben ipsa (nőnemű) áll az asszony ivadéka helyett. Vitatják, hogy ez az olvasat magától Jeromostól származik-e, vagy csak később került a szövegbe. Az általa elősegített mariológiai magyarázat aztán Máriát látja a kígyótíprónak, eközben azonban az ipsa szófordulat ellenére többnyire Krisztust értik a tulajdonképpeni kígyótíprónak... A teológiai érvelés terén óvatosan kell kezelniünk e nőnemű olvasatot: Nem felel meg az eredeti bibliai szövegnek.²⁷

Így az ágostoni okfejtés „egy kicsit sántít”, mivel nem Mária a Sátán legyőzője, hanem Krisztus (Lk 11,14–23, Jn 16,33, Zsid 2,14–15, 1Jn 5,4–10, Jel 17,13–14), akiben az Atya van (Jn 14,10–11)28. Jézus az egyedüli Ember, aki az Írás szerint bűn nélkül való (2Kor 5,21, Zsid 7,20–28, 1Pt 1,17–21) és telve van kegyelemmel (Jn 1,14, Kol 2,9), és Ő a világosság is, akit nem fogadott be a sötétség (Jn 1,1–5, 9–11). Végül pedig ne felejtjük el, hogy nem Mária, hanem Jézus Krisztus adta tovább a Biblia szerint a hatalmat, hogy kígyókon és skorpiókon tapodjunk (Lk 10,19). Éppen azért, mert Jézusnak volt ilyen hatalma, Máriával ellentétben!

Az ortodox tanok viszont nem annyira rendszeresek és precízek ebben a témában, inkább alkalmi prédikációk és

himnuszok által nagy és színes képekben vázolják a Theotokoszra (Istenszülőre) vonatkoztatott bibliai párhuzamok (események, személyek stb.) hasonlóságait. Az ortodox teológia inkább úgy tekint Máriára, mint Jehova Tanúi Krisztusra: „az első ember aki elérte a tökéletességet”. Mária ugyanis az ortodox tanok szerint elérte az áldott átistenülést, a teljes közösséget a szentháromságos Istennel, így a teremtetlen Isten és a teremtett emberiség között helyezkedik el. Gyakorlatilag mint egy buddhista szerzetes felszabadította az elméjét. Misztikus elmélyüléssel, meditációval és imával tette mindent, de nem így született az ortodox koncepció szerint! A keleti kereszténység egyébként később sok liturgikus elemet feldúsított Mária büntelenségéről szóló magasztalásokkal, de a szeplőtelen fogantatást általában nem vallják az ortodoxok, talán pont azért, mert a nagy egyházszakadás (1054) után a dogma „teológiai alapjait elsőként Eadmer, (1060 k.–1124 k.) Canterburyi Szent Anzelm titkára és Clare-i Osbert (12. sz.) bencés szerzetesek fogalmazták meg.²⁹

Megemlítendő még, hogy Clairvaux-i Szent Bernát (1090–1153), aki a „Doctor Marianus” nevet is megkapta, ellenezte a szeplőtelen fogantatás ünnepének bevezetését,³⁰ és Aquinói Szent Tamásnak (1225–1274) is voltak dogmatikai aggályai a szeplőtelen fogantatással kapcsolatban.³¹ Amik nem is annyira meglepő tények, ha megfigyeljük, hogy ez a dogma miként deformálta az ideális keresztény családképet is: „A tan erősödése, teológiai kibontása ugyanis szükségszerűen hozta magával Anna³² személyének kiemelését, hiszen ő adott életet Isten anyjának. A Mettertia azzal, hogy hármukat együtt ábrázolja, Annát mint a megtestesülésének lehetőségét teremtő ősforrást állítja elénk.³³ Kifejezi ezt a kompozícióval, amelyben Anna a tartója, alapja, elindítója e hármasságnak.³⁴ A legkorábbi ábrázolásokon Anna ölében ül a felnőtt, de léptékben kisebb Mária szent gyermekével, és ezek az arányok jelzik az eredést, tehát azt, hogy Anna Mária által szerepet kapott a megváltás földi történetében.³⁵ Ezzel a képpel gyakorlatilag az „anya anyja”, vagyis a „nagyamamakultuszt” látjuk kiábrázolódni, ami a pogány népek matriarchátusára utal vissza. Ez a visszautalás annyira átható és meghatározó, hogy egy idő után már nem is az Anya-Fiú kapcsolat lesz a mérvadó, hanem az Anya-Leánya kettős, ami persze sokkal nagyobb visszhangra talál a népi kegyességben, ahol a legidősebb asszony vitte a vallás és a hitre nevelés pásztorbotját – gyakorlatilag papi funkciót betöltve a családban (amit a Biblia szerint a legidősebb férfinak kellett volna, lásd például Ábrahám). Így „nem probléma, sőt egyenesen kívánatos”, hogy Szent Annához imádkozzunk, aki közbenjár értünk Szűz Máriánál³⁶ - a katolikus elgondolás szerint. Nos, nem kell különösebben indokolni, hogy az ilyen jellegű „nagyamama irányította” családkép sem az Ő-, sem az Újszövetségből nem vezethető le, és nyilvánvalóan a Szent Iratok megszületése után került bele a keresztény kultúrkörbe és a mindennapi gyakorlatba.

Ahogy a teremtéstől kezdve a férfineveken keresztül látjuk levezetve a generációkat, illetve ahogy a narratív teológia az egész íráson át megvilágítja a döntéshozás maskulin túlsúlyának jelentőségét – nem beszélve arról, hogy a tizenkét patriarcha és a tizenkét apostol is mind hímnemű volt – nem válik kétséggé, hogy ha Isten írta a Bibliát, akkor pont nem egy Anyaisten/Istenanya-kultuszt akart megalapozni. A Bibliában egészen más hármasság bontakozik ki:

Leonardo da Vinci: Szent Anna harmadmagával (1508–1510)

Atya, Fiú, Szentlélek, akiket ha mindenáron meg akarunk határozni nemileg, éppen hogy azt kapjuk: Atya = férfi, Fiú = férfi, Szentlélek (Máriát ő árnyékolja be/termékenyíti meg, Mt 1,20, Lk 1,35) = férfi. Nem mindegy tehát, hogy melyik hármasságra tekintünk példaképként, mert arra a képre változunk el mi is (Róm 8,28–29). De az sem mindegy, hogy melyikhez fordulunk segítségért (kit tekintünk közbenjárónak), mert az Ige arra is figyelmeztet minket, hogy ha nem Istenbe, hanem emberbe vetjük a bizalmunkat, akkor igencsak célt tévesztünk (Zsolt 118,8).

Befejezés

Röviden áttekintettük a szeplőtelen fogantatás dogmájával kapcsolatos igehelyeket, és megnéztük, hogyan interpretálja őket a katolikus egyházi tanítás. Majd a Biblia által előzetesen felvázolt Mária-képpel összevetve kiértékeljük őket dogmatikai szempontból. Amint bizonyossá vált előttünk, Jézus és az egész Írás sehol sem biztosított Mária számára olyan előjogokat és címeket, amelyek alapul szolgálhatnak egy ilyen dogma kihirdetésére. A katolikus vallásgyakorlatban ugyanakkor azt vesszük észre, hogy Mária hite helyett (Lk 1,45) Mária személye, vagy még inkább egy Máriáról idealizált kép (a megistenülő ember eszménye) kerül a figyelem, az elismerés és végül a különleges tisztelet középpontjába. A

Mária büntelenségéről vallott nézetek nem csak kiegészítettek az Istenanyasággal és az örök szüzességgel kapcsolatos dogmatikai elképzeléseket, hanem meg is termékenyítették azokat, bemutatva, hogy egy-egy újabb cím miként hat a mariológia egészére. Itt egy példa a népi vallásosságából, ahol szépen egyesülnek a különböző tanok:

„Üdvöz légy, Mária, Isten szülője
Kiben nem volt soha bűnnek szeplője.
Öröktől fogva Isten választott,
Vétektől megoltalmazott.
Ó, szent Szűz, megrontád a kígyó fejét,
S megtörted lelkünknek régi ellenét.
Néked nem ártott a bűnnek mérge
S a gonosz vakmerősége.
Ádámban, atyánkban mi mind vétettünk,
A tőle eredett bűnben születünk,
De te, ó szent Szűz, kivétel lettél,
Bűn nélkül, tisztán születél.
Az Isten báránya téged anyjának
Választott s elvette vétkét világnak.
Méltó volt, hogy a Bárány szülője
A vétket meg ne ismerje.”³⁷

Azt is láttuk, hogy valójában Krisztus volt az egyedüli, aki bűn nélkül élt a földön (Róm 3,23), és akinek hatalma van, hogy megbocsássa bűneinket (Lk 5,20). Mint megváltóra Máriának is szüksége volt Jézus Krisztusra (Lk 1,46–50). És ha Máriának szüksége volt megváltóra (megtartóra), akkor ő nem lehetett büntelen, így neki is meg kellett vallania bűneit és meg kellett tértie. Ezt a lelki fejlődést pedig az Újszövetségben nyomon is követhetjük (Lk 2,19, Mk 3,20–21, 31–35, ApCsel 1,14). De ez az igazság sajnos elhomályosul Mária fokozott tiszteletének (hüperdulia) mindennapi gyakorlatában.

Jegyzetek

1. „...sokkal inkább a kultusz és az érzékenység fejlődésének következményei, és sokkal kevésbé a szisztematikus reflexió eredményei, mint a feltétlenül gondolt szentháromságtani és krisztológiai kijelentések..., viszont a hívek általában visszafordíthatatlannak tekintik őket. Az ő szempontjukból ezek maradandóan érvényes felfedezéseket vagy felismeréseket képviselnek arról, ami korábban csak rejtetten volt jelen a keresztény hitben... A megfordíthatatlanság mellett szólhat az az észrevétel, hogy minden kifejezésmódnak vannak rejtett korlátai arra, hogy mi mondható ki benne, s mi nem. Időnként egészen új felfedezéseket tesznek arról, hogy mik is ezek... A vallásban a korlátok felderítése soha véget nem érő feladat. Csak akkor jövünk rá, mik is ezek, amikor megpróbálunk új dolgokat mondani, s ez vagy sikerül, vagy kudarcba fullad. Ez történt a Mária-kegyesség változatos és sokszor megtévedő (aberrant) fejlődése során. Csak azután vált lehetővé a kifejezést korlátozó és megengedő nyelvtani, illetve logikai elvek azonosítása, miután kialakult egy új konszenzus Máriával kapcsolatban.” (George A. Lindbeck: *A dogma természete. Vallás és teológia a posztliberális korban*. [Budapest: Hermeneutikai Kutatóközpont, 1998] 160-162. o.)

2. „A mariológiai ismeretszerzés kritériumait azok a biztosan rögzített tartalmi és formai pontok képezik, melyek a mariológiát mint teológiai diszciplínát meghatározzák. Ezek alapvetően azonosak azokkal a mozzanatokkal, melyek általánosságban központi szerepet játszanak a teológiában, azzal a különbséggel, hogy a mariológiai kijelentések szentírási gyökereire vonatkozó kérdés különös élességgel vetődik fel... A hagyomány ezért a teológia (s így a mariológia) relatív forrásaként rendkívül jelentős a mariológiai ismeretszerzés kritériumai kérdésében. Ez Mária szeplőtelen fogantatásának és mennybevételének dogmája esetében különösen is szembeszökő.” (Wolfgang Beinert: *A katolikus dogmatika lexikona*. [Budapest: Vigília, 2004] 447. o.)
3. Söveges Dávid: *Fejezetek a lelkiség történetéből* [Pannonhalma: Bencés, 2007] 2. köt., 221. o.
4. Isten fogadta kegyelmébe Máriát (Lk 1,28, 30), mikor rátekintett (Lk 1,48) és nagy dolgokat tett vele (Lk 1,49), akit ezáltal boldognak mondanak azóta is (Lk 1,48), mert hitt az Úr szavában (Lk 1,45) és engedelmeskedett annak (Lk 1,38). Így lett Mária áldott az asszonyok között (Lk 1,42). És (csak is) így lehet példaképe a hívőknek is, Isten elhív minket egy feladatra, kegyelmét adja, hogy el tudjuk végezni, és megáldja engedelmes válaszukat.
5. Ez egyben isteni utalás is lehet arra, hogy ne szakítsuk ki Jézus földi anyját a krisztológiai keretből.
6. Az átok szerint (Jer 22,30. 36,30) nem uralkodhat Jekonjás utódja Dávid trónján; ez abban az esetben lehetséges magyarázat, ha Jekonjás/Jekoniás (Mt 1,11–12) egyenlő Konjáhuval/Kóniással (Jer 22,30).
7. Ron Harris, *Mária, az én Uram anyja*, Jó Hír Misszió, é.n. 14–17. o.
8. Amikor meglátta Erzsébetet Mária, akkor bizonyosodott meg az angyal kijelentéseiben először, hiszen tényleg gyermeket várt az, akit meddőnek mondanak (Lk 1,5–7, 36–37, 41).
9. És ami érdekes még, hogy amikor Máriának jelenik meg egy angyal, akkor csak Mária van ott, de amikor Józsefnek, akkor Mária is ott van mellette, és mégsem mindkettejüknek, hanem csak Józsefnek adatik az üzenet (Mt 2,13, 19–20).
10. Gál Ferenc: *Dogmatika 1. köt.* (Budapest: SZIT, 1990), 314. o.
11. Beinert, 568. o.: „A Szeplőtelen fogantatás azt jelenti, hogy Mária mentes volt az áteredő büntől anyja méhében történt fogantatásának pillanatában... Mária alakjában a szent egyház áll szemben a zsinagógával és a pogány világgal. Ahogy egyre kevésbé vált megtapasztalhatóvá maga az egyház az Úr szent és szeplőtlen jegyeseként (Ef 5,27), fokozatosan Máriát helyezték ebbe a képbe, mint Isten népének típusa és megjelenítője annak jelévé vált, hogy létezik a szent egyház. Végül az eleven vallásosság játszik fontos szerepet abban a folyamatban, amelyben a dogma kibontakozott a kinyilatkoztatott igazságok összességéből.” Bár ez a dogma egyrészt a Szentírásból láthatóan nem Isten akarata (Ef 2,11–18), másrészt furcsa megoldása az államvallássá vált kereszténység felhígulásának, hogy az egyházi tisztaságot egy halottra vonatkoztatjuk, ahelyett, hogy Krisztusban bízunk (1Jn 1,5–7), elfordulva a büntől, és megvallva neki amikor mégis vétkezünk (1Jn 1,8–2,6).
12. „Mindez kinyilatkoztatásból levezetett és a tanítóhivatal által előterjesztett igazság, dogma.” (Dr. Előd István, *Katolikus dogmatika*, 639. o.)
13. Uo., 638–639. o.
14. „Istennek az anyagból olyan embert kellett alkotnia, akit eleve megvéd a bűn szennyétől, mert ezáltal lesz méltóan alkalmas, hogy benne az Örökkévaló emberi természetet öltson. Megváltásunk valójában Mária fogantatásával kezdődik...” (Dávid Katalin, *Egy asszony, öltözte a Nap*. 110. o.)
15. Theodor Schneider, *A dogmatika kézikönyve*, 192. o.
16. Előd, 642. o.
17. Az Úr természetfeletti irányítása és védelme (Mt 1,20–25, 2,12–14) mellett, anyagilag is biztosította Jézus jövőjét (Mt 2,11).
18. A katolikus dogmatikusoknak sem ismeretlen a folyamat, hogy ezen elképzelések a nép körében alakultak ki és váltak egyre meghatározóbbakká, amíg végül dogmává nem kövültek tévedhetetlen pápai tekintéllyel, „*Idők múltával a népjáratosságok és a Mária-ünnepek egyre inkább az érdeklődés központjába állították Szűz Mária szerepét és személyét, a hittudósok is egyre többet foglalkoztak mariológiával, különösen a legutóbbi századokban.*” (Előd, 650. o.)
19. „Az eredeti szövegben használt szenvedő alak legpontosabb jelentése, kegyelemben részesült. Nem a kegyelmi ajándékok birtoklásáról, hanem a kegyelemben fogadottság tényéről beszél ez az ige.” (Szigeti Jenő, Mária, in *A reménység hangja*, 1987. 5. Évf. 2. sz. 5–7. o.)
20. „...Szt. Ágoston, aki a *De natura et gratia*-ban ír arról, hogy minden ember érintett a büntől, az egyetlen kivétel azonban Szűz Mária, »akiről az Úr Krisztus iránti tiszteltből egyáltalán hallani sem akarok, amikor bűnről esik szó.«” (Dávid, 110. o.)
21. „A bizonyító erő abban van, hogy az asszonynak és ivadékanak a győzelme teljes, ami nem volna meg, ha Mária a bűn hatalma alatt lett volna és csak később tisztult volna meg.” (Gál, 282. o.)
22. Előd, 643. o.
23. „...nem vétkezhetett, mert egész szabadságával és lelki erejével a jóra volt beállítva.” – írja dr. Gál Ferenc katolikus dogmatikus (284. o.), olyan érzést keltve, mintha egy diktátor gyermekkoráról megkomponált jóindulatú mesét olvasnánk, amit senki nem mer megkérdőjelezni, „Bár ugyan nem valószínű, hogy így történt, de hát ki meri ezt kimondani biztosan?” Egyedül Isten (Róm 3,10–11).
24. „Ezt a tételt általában mindkettőre vonatkoztatják, mind a *concupiscentia* »habitualis«-ra (bűnös hajlamok, »főbűnök«), mind pedig a *concupiscentia* »actualis«-ra (az előbbiből eredő, tehát belülről jövő kísértések). A *concupiscentia*, vagyis »alsóbb természetünk« állandó lázadni akarása Isten akarata ellen (Róm 7,21–24) az áteredő bűnből származik és személyes bűnök felé terel bennünket... Máriának az áteredő büntől és a *concupiscentiától* való mentességéből általában azt következtetik a hittudósok, hogy olyan »természetén kívüli adományokat« kapott,

- amilyeneket ősszüleinknek tulajdonítunk az ősbűn elkövetése előtt.” (Előd, 644–645. o.)
25. „A *Fulgens Corona* (= Ragyogó Korona) k. körlevélben XII. Piusz pápa a Mária és a kígyó közötti örök ellenségeskedésről beszél, mert Mária sohasem volt terhelve az eredeti bűnnel.” (Leo Scheffczyk – Anton Ziegenaus, *Mária az üdvtörténetben*. 144. o.)
26. Dávid, 112–113. o.
27. Leo Scheffczyk – Anton Ziegenaus, *Mária az üdvtörténetben*, 142. o.
28. Ahogy mi is attól lehetünk győztesek, hogy az Atya bennünk van (1Jn 2,14, 4,4, 5,4).
29. Dávid Katalin, *Egy asszony, öltözete a Nap*, 110. o.
30. Söveges Dávid: *Fejezetek a lelkiesség történetéből* 1. köt. (Pannonhalma: Bencés, 2007) 183. o.
31. „A tétel felismerése azonban nem ment zökkenő nélkül az egyházban... A skolasztika virágkorában egyes rendszerező teológusok Krisztus egyetemes megváltói méltóságát féltik ettől a tanítástól. Bernát, Nagy Albert, Aquinói Tamás vallják ugyan Mária kegyelemmel teljességét, de olyan értelemben, hogy utólag tisztult meg az áteredő büntől.” (Dr. Gál Ferenc, *Dogmatika I.* 281. o.)
32. „Anna (‘kegyesség’) a keresztény hagyomány és egy apokrif irat, a *Jakab–evangélium* szerint Joákim felesége és Mária anyja. A keresztény művészetben gyakran ábrázolták leánya és unokája társaságában (például Leonardo, »Szent Anna harmadmagával«), valamint olyan képeken, ahol Mária a gyermeket fürösztí; Rubens, Murillo, Poussin és mások úgy festették meg, amint leányának ad üdvös intelmeket.” (Tótfalusi István: *Ki kicsoda a Bibliában*, 28. o.)
33. Ezt az anyai ágat végigvezető szemléletet tovább lehetne fokozni a végtelenségig... Egy idő után Jézus dédnagymamája, Szent Emerencia is feltűnik a palettán. Mivel az Ószövetségben a férfiągat tartották számon és vezették vissza (1Móz 5,3–32, Mt 1,1–16), így látszik, hogy ez a típusú „anyaközpontú” gondolkodás valamelyik szomszéd nép világnézetéből ered.
34. Ennek a hármasságnak a kisugárzása olyan erőssé vált a egyháztörténelem során, hogy mint „*Szent Család*” említetik meg a katolikus irodalomban, magas piedesztálra állított példaképeként az Istentől elrendelt keresztény családnak, „*Pedig a Szent Család útbaigazít. Ismeri mindenki azt a képet, amelyen együtt van nagyanya, anya és gyermek. Mária, Szent Anna és Jézuska Mária ölében.*” (Mindszenty József, *Az édesanya*. 302. o.) Ez a fajta csonka „*Szent Család*” igen messze van, az Újszövetségben Isten által lefektetett szimbolikus képektől (Ef 5,21–33).
35. Dávid Katalin, *Egy asszony, öltözete a Nap*, 114. o.
36. „*Igy azért méltó Szent Joachimot, és Szent Anna Asszont segítségül hinunk, hogy édes Leányok-előtt szószóllóink légyenek, kiknek is mint édes Szüleinek törekedését kétség nélkül meg halgattya, s nekünk Szent Fiánál esedezése-által kegyelmet nyér.*” (Galantai Esteras Pal: *Az Boldogsagos Szűz Maria szombattya*, 44. o.)
37. *Hozsanna*. ima és énekeskönyv, 162/1–4.

Mária hálaéneke

„Dicsérem az Örökkévalót
teljes szívemből–lelkemből,
szellemem ujjong Istennek,
Üdvözítőmnek,
mert rátekintett
alázatos szolgálóleányára!
Bizony, mostantól fogva
minden nemzedék
boldognak és áldottnak
mond engem,
mert nagy dolgot
tett velem a Hatalmas!
Szent a neve!
Nemzedékről nemzedékre
irgalmas azok iránt,
akik tisztelik és félik őt.
Kinyújtotta karját,
megmutatta erejét,
szétszórta a büszkéket,
akik magukat nagyra tartják,
ledöntötte trónjukról
az uralkodókat,
az alázatosakat pedig felemelte.
A szükségben lévőket
elhalmozta minden jóval,
a gazdagokat pedig
üres kézzel küldte el.
Segítségére sietett
szolgájának, Izráelnek,
mert nem felejtette el ígéretét,
hogy könnyörületesen
bánik velünk.
Mert ezt ígérte őseinknek,
Ábrahámnak és az
ő gyermekeinek mindörökké.”
(Lk 1,47–55, Egyszerű fordítás)